

Yazıcıoğlu Muhammed Efendi'nin Şimdiye Kadar Bilinmeyen Eseri: *Bahru'l-Beyân*

MEHMET ARIKAN

İstanbul Medeniyet Üniversitesi
(mehmet.arikan@medeniyet.edu.tr), ORCID: 0000-0003-3944-4963.

“ ” Arıkan, Mehmet. “Yazıcıoğlu Muhammed Efendi'nin Şimdiye Kadar Bilinmeyen Eseri: *Bahru'l-Beyân*.” *Zemin*, s. 4 (2022): 242-254.

*Sühan-gûyân tanzîr idemez bir misra‘-ı nutkım
Güzîde şâ‘ir-i mu‘ciz-beyândır Yazıcı-zâde
Şeref Hanım¹*

Yazıcıoğlu Muhammed Efendi² (ö. 860/1456’da sağ) ve kardeşi Ahmed-i Bîcân³ (ö. 870/1466’dan sonra), kaleme aldıkları eserlerle ve bilhassa *Muhammediyye* ve *Envâru’l-âşıkîn* adlı kitapları ile geniş Osmanlı coğrafyasında Türkçe bilen her kesimden insanı asırlar boyunca etkilemiş iki isimdir.

Yazıcıoğlu kardeşlerden biri olan Muhammed Efendi’nin hayatı hakkında malumatımız sınırlıdır. Kendi eserlerinden bilebildiğimiz kadarıyla Zeynü’l-arab ve Haydar-ı Hâfî⁴ (ö. 830/1426) adlı iki ismin aralarında bulunduğu hocalardan tahsil görmüş, bütün kitaplarında ihtiramla andığı ve cihanın kutbu olarak vasıflandırdığı Hacı Bayram-ı Velî’ye (ö. 833/1430) intisap etmiş, Gelibolu’da münzevî bir yaşam sürmüş ve orada vefat etmiştir. Eserlerinde kullandığı kaynaklar ve meseleleri ele alış tarzı ilmî kudret ve vukufiyetini göstermektedir.⁵

Bu araştırma notunda Yazıcıoğlu Muhammed Efendi’nin bugüne kadar bilinmeyen bir eseri genel hatlarıyla tanıtılacaktır. Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi Koleksiyonu 2742 numarada kayıtlı *Bahru’l-beyân* isimindeki bu eser *Telhîsu’l-miftâh*’ın açıklamalarla nazma çekilmiş hâlidir. Fakat ne *Telhîs* üzerine gelişen literatüre dair bibliyografya kaynaklarında⁶ ne de müellifin eserlerinin sıralandığı çalışmalarda bu eser yer almaktadır. Ayrıca Veliyüddin Efendi

1 Şeref Hanım, *Şeref Hanım Dîvânı*, haz. Mehmet Arslan (İstanbul: Kitabevi, 2002), 119.

2 Yazıcıoğlu Muhammed Efendi’nin hayatı, eserleri ve yakın çevresi için bkz. Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediye*, haz. Amil Çelebioğlu (İstanbul: Dergâh, 2018), 15-51.

3 Ahmed-i Bîcân’ın hayatı ve eserleri için bkz. Abdullah Uğur, *Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân and His Envâru’l-‘Âşıkîn: Introduction and Critical Edition* (Cambridge, MA: Harvard University, 2019), 1:5-28.

4 İsmi zikrettiği hocalarından Haydar-ı Hâfî’nin eserlerinden ve hoca silsilesinden hareketle dil ilimlerine özel bir ilgisi ve ihtisası olduğu yorumu yapılabilir. Bu ilgi, yazıda tanıtılacak eser bağlamında anlam kazanmaktadır. Muhammed Efendi’nin ilmî altyapısı ve hocaları hakkında bilgi için bkz. Mehmet Bilal Yamak, *Yazıcızâde Kardeşler Muhammed Efendi - Ahmed-i Bîcân* (İstanbul: Ötüken, 2022), 35-45.

5 *Megâribü’z-zamân*’da atıf yaptığı eserler için bkz. Yamak, *Yazıcızâde Kardeşler*, 54-55.

6 Eserler üzerine yapılan çalışmaları çeşitli bibliyografya kaynaklarından derleyip listelediği kitabında el-Habeşi *Telhîs*’in nazma çekildiği –içlerinde *Bahru’l-beyân*’ın bulunmadığı– 21 eser listeler. Abdullah Muhammed el-Habeşi, *Câmi‘u’ş-şurûh ve’l-havâşî* (Cidde: Dârul-minhâc, 2017), 2:212-214.

Koleksiyonu'na ait kütüphane defterinde sadece eserin ismi verilmekte,⁷ Beyazıt Kütüphanesi'ne ait tespit fişleri ile demirbaş defterlerinde ise müellif adı olarak Muhammed b. Salih b. Süleyman geçse de bu kişinin Yazıcıoğlu Muhammed Efendi olduğuna dair herhangi bir bilgi zikredilmemektedir. Aşağıda tespit edebildiğimiz bu tek nüshanın özellikleri, eser içeriği ve incelemesi ile eserden edinilen yeni bilgi ve bu bilgiler üzerine yorumlar paylaşılacaktır.

Nüsha Özellikleri

211x142mm ve 150x100mm ölçülerine sahip nüsha 17 satırlık 94 yapraktan oluşmaktadır ve farklı niteliklerde kâğıtlar kullanılarak hazırlanmıştır. Sayfaların pek çoğunun iç ve dış taraflarında nem lekeleri bulunmaktadır. Ebrî kâğıt kaplı mukavva cilde sahip nüshanın başında ve sonunda iki vikaye yaprağı bulunmaktadır. Nüsha incelemesi sırasında belirli bir kâğıt türünden bazı yaprakların kırıldığı gözlemlenmiştir.⁸

Zahriyede (1a) İbn Genç İsmâîl diye bilinen Nâsîrüddîn Muhammed oğlu Mehmed Çelebi'ye ait silinmiş temellük kaydı bitişiğinde nüshanın 120 akçelik fiyatını belirten kıymet kaydı bulunmaktadır. Bunların yanında esere işaret eden “Nazmu't-Telhîs”, “Bahru'l-beyân fî nazmi't-Telhîs” şeklinde ifadeler ile muhtemelen yanlış nisbetten dolayı sonradan silinmeye çalışılmış “li-Müeyyedzâde” kaydı yer almaktadır. Ayrıca Zâtî (ö. 953/1546), Necâtî Bey (914/1509) ve mahlası tespit edilemeyen bir şaire ait birer gazel vikaye yaprağına kaydedilmiştir.

Nüshanın 1b, 25b, 59b ve 94b yapraklarına Şeyhülislam Velîyüddîn Efendi'nin vakıf mührü vurulmuştur.

Sonda yer alan ve bir tarih belirtmeyen ferağ kaydından⁹ nüshanın müellif hattı olduğu anlaşılıyorsa da bazı yapraklarda¹⁰ yazının farklılığı göze çarpmaktadır (Görsel 1).

⁷ *Velîyüddîn Efendi Kütüphanesi Defteri*, Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi-Velîyüddîn Efendi 3290, yk. 35b. (İlgili nüshaya bakıp bu bilgiyi paylaşan Yazma Eser Uzmanı Murat Serdar Saykal'a teşekkür ederim).

⁸ Bunlardan en belirginini 58. yapraktır.

⁹ نظمہ اضعف العباد محمد بن صالح بن سليمان غني عنهم وكتبه بخطه رحم الله لمن دعى لهم والدعاء لمن دعى، 9 تمت. (Yazıcıoğlu, *Bahru'l-beyân*, Velîyüddîn Efendi 2742, yk. 94b)

¹⁰ Kanaatimce 52, 61, 63, 70, 74, 76, 77, 79 ve 85. yapraklar

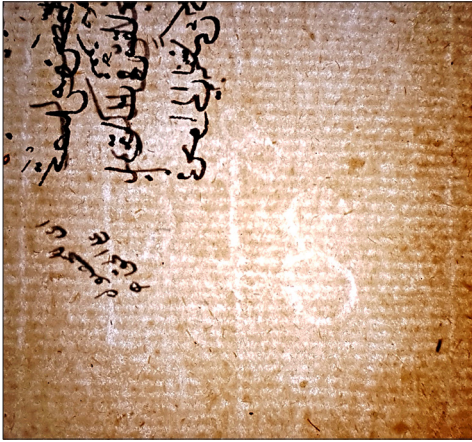
1: Yazmanın 73b ve 74a sayfalarında nem lekelerinin ve (özellikle "inkışâf" redifinde) yazının farklılığı belirgindir.

Bu yazıların başka biri tarafından yazılıp yazılmadığını kesinleştirmek maksadıyla nüshada kullanılan kâğıtlar ve bilhassa filigranları incelenmiştir.¹¹ Müellifin yazısını taşıyan kâğıtların hiçbirinde filigran yer almazken hattında farklılık olduğunu düşündüğümüz yapraklardan 61, 63, 74, 79 ve 85. varaklarda filigran bulunmaktadır. Bunlardan sadece 63. varaktaki filigran bütün olarak görülebilmekte (Görsel 2), diğerleri ise sayfa kenarlarında bulunduğundan dolayı figürler tam olarak tespit edilememektedir. Filigran kataloglarında yapılan araştırma neticesinde aynı kâğıdın Tirol Üniversite ve Devlet Kütüphanesi'nde (Universitäts-und Landesbibliothek Tirol) Innsbruck, Cod. Serv. I b 42 numarada kayıtlı Adam Hochreiter'ın 1578-1595 yılları arası tuttuğu günlüğünde kullanıldığı tespit edilmiştir¹² (Görsel 3). Avrupa'da 1370-1630 yılları arasında üretilen bir

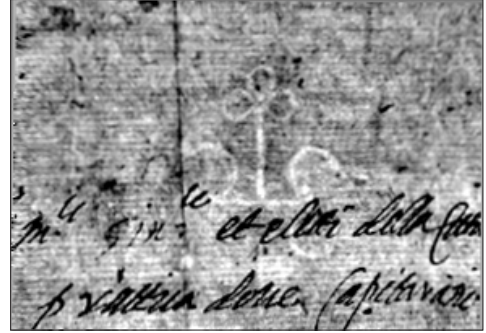
11 Nüshayı bir uzman eşliğinde incelememe izin veren Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi müdürü sayın Mehmet Arif Vural'a teşekkür ederim.

12 <https://www.wzma.at/20254> (erişim 9 Kasım 2022).

kâğıdın üç ila dört yıllık bir sürede kullanıma ve dolaşıma girdiği göz önünde bulundurulduğunda,¹³ bu kâğıdın on altıncı yüzyılın son çeyreğinde üretildiği rahatlıkla kabul edilebilir. Dolayısıyla yazısı kendi içinde aynı ancak müellif hattından farklı olduğu düşünülen yapraklar, müellifin nüshayı istinsahından en az yaklaşık yüz elli yıl sonra eklenmiş olmalıdır. Bunun yanında sonradan eklendiği düşünülen yapraklardan bazılarının, bitişik yapraklarda bulunan nem izlerinden yoksunluğu da bu kanaati güçlendirmektedir. Bazı yaprakların¹⁴ derkenar notlarındaki kesilmeler ise nüshanın yeniden ciltlendiğini göstermektedir. Bütün bu veriler birlikte düşünüldüğünde, en erken on altıncı yüzyıl sonlarından bir okurun, muhtemelen kırılmaların ve deformasyonun başladığı yaprakları müellifin satır arası açıklamalarıyla birlikte istinsah edip gerekli yerlere eklediği ve nüshanın yeniden ciltlendiği kabul edilebilir.

2: Veliyüddin Efendi 2742, 63. yaprakta yer alan filigran.

3: Cod. Serv. I b 42, yk. 43'te bulunan filigran.

Reddade kayıtları takip edildiğinde görüleceği üzere nüshadan bir miktar eksilme de söz konusudur. 17b sayfasında bulunan reddadeye göre bir sonraki sayfa نحو kelimesi ile başlaması gerekirken 18a sayfası قيل ifadesi ile başlamak-tadır. Bu noksanlığı –bir sonraki başlıkta geleceği üzere– eserin tertibinden de

13 Gerhard Piccard, "Die Wasserzeichenforschung als historische Hilfswissenschaft," *Archivalische Zeitschrift*, no. 52 (1956): 111 (Bu makaleden beni haberdar eden Yazma Eser Uzmanı Esra Fener'e teşekkür ederim).

14 Örneğin 82, 84, 88. yapraklar.

anlamak mümkündür. Elifbâ sırasıyla ilerleyen revîlerden dâl ve zâl revîlerini taşıyan kısımlar eksiktir. *Telhîs* metni ile bir karşılaştırma yapıldığında¹⁵ bu eksik kısmın beş-altı yaprak kadar olduğu tahmin edilebilir.

Daha önce de zikredildiği gibi istinsah kaydında herhangi bir tarih belirtilmemiştir. Ancak müellifin kaleminden çıkan bu nüshanın ilk nüsha (bu durumda 12 Rebûlevvel 860/20 Şubat 1456) veya ona yakın bir tarihte tebyiz edilmiş bir nüsha olduğu düşünülebilir.

Eser İçeriği

Bahru'l-beyân, Sekkâkî'nin (ö. 626/1229) *Miftâhu'l-ulûm* adlı eserinin belâgate dair üçüncü bölümünün ihtisarı olan Hatîb el-Kazvî'nin (ö. 739/1338) *Telhîsu'l-miftâh*'ının kısa açıklamalarla nazma çekilmiş hâlidir. Yazıcıoğlu Muhammed Efendi özellikle belâgat kaidelerine verilen örneklerin pek çoğunu kendi ilmî ve tasavvufî görüşlerine¹⁶ uygun şekilde şerh etmiştir. *Telhîs* metni meânî, beyân ve bedî' olmak üzere üç fenden oluşmakta iken *Bahru'l-beyân*'da bunlardan ilk ikisi yer almakta, bedî' ilmi bulunmamaktadır.

Yazıcıoğlu Muhammed Efendi *Bahru'l-beyân*'a yazdığı kısa dîbacede kitabın ismini¹⁷ ve kendi ismini¹⁸ açıkça belirtmiştir. Eseri yazma amacı olarak özel bir saik zikretmez. Belâgat ilimlerinin Arap dilinin ve özellikle *Kur'ân*'ın anlaşılmasındaki öneminden, ne kadar geniş ve derin olduğundan, zorluğundan ve bu alanda yazılmış *Telhîs*'in çokça dolaşımında olduğundan bahisle bu mensur metni nazma çekme arzusundan dem vurur.

Eserde yer alan ana başlıklar şunlardır: Mukaddime (yk. 2a), el-Fennu'l-evvel: İlmu'l-me'ânî (yk. 6a), el-Fennu's-sânî: İlmu'l-beyân (yk. 58b).

Eserin tertibi, müellifin *Muhammediyye*'de takip ettiği kendine has nazım şekli, vezin ve kafiye hususiyetlerini taşımaktadır.¹⁹ Buna göre mesnevî nazım

¹⁵ Hatîb el-Kazvî, *et-Telhîs fi Ulûmi'l-belâga*, haz. Abdurrahman el-Berkûkî (Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1350/1932), 71-98.

¹⁶ Yazıcıoğlu Muhammed Efendi'nin ilmî ve tasavvufî görüşleri için bkz. Yamak, *Yazıcızâde Kardeşler*, 85-205.

¹⁷ Kitabın ismi iki yerde geçmektedir: yk. 2a (14. beyit) ve yk. 93a (9. beyit).

¹⁸ Müellifin ismi eserin üç yerinde geçer: yk. 2a (11. beyit), yk. 25b (2. beyit) ve yk. 94a (7. beyit).

¹⁹ Edirneli Mecdî Efendi *Hadâiku's-şekâik*'ta bu tertibi şöyle anlatır: "Fâtîha-i kitâbdan hâtimesine değin hurûf-ı hecâdan her harfde kerraten ba'de kerratin kasîde ve kıt'a üslûbunca makâsıdını buhûr-ı muhtelifle ile manzûmen edâ eyledi." Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku's-şakaik* (İstanbul:

şekline uygun ve kısa kalıplarla akan metin elifbâ sırasına göre eliften başlayıp lâmelifle biten ve daha uzun bahirlerle yazılmış farklı nazım şekilleriyle zenginleştirilmiştir. *Muhammediyye*'de "Husûsâ bir 'aceb nazm üzere anı / Getirdin kim alır gönlü ve cânı / Hurûf üzere gelür ebyâtı mergûb / Ara yirlerde tercî'-bend ile hûb / Yedi bahr üstüne nazmı musannâ' / Sekiz uçmak gibi bezmi murassâ'" diyerek²⁰ nitelediği bu özelliği *Bahru'l-beyân*'da الجوهري ترتيب الصحاح şeklinde ifade etmiş ve satır altına düştüğü açıklama ile bunun "*Sihâh*'ta olduğu gibi hurûf üzere kurulmuş" bir tertip olduğunu açıklamıştır. Eserin ekseriyetinde vezin olarak remel bahrinin müseddes mahzuf kalıbı kullanılmıştır. Yukarıda açıklanan harf tertibine dâhil kısımlarında ise çoğunlukla remel bahrinin müsemmen mahzuf kalıbı kullanılmıştır. Bunlar dışında, ele aldığı konuların baş veya son taraflarında farklı tür ve şekillerde manzumeler de yer almaktadır. Bunlardan iki manzumede bahr-i hezec sâlim,²¹ iki manzumede bahr-i recez sâlim,²² ve bir beyitte de bahr-i tavîl²³ kullanılmıştır.

Yazıcıoğlu Muhammed Efendi, *Muhammediyye*'nin müellif hattı nüshasında da gördüğümüz üzere *Bahru'l-beyân* nüshasında da gerekli gördüğü her noktada satır aralarında ve derkenarda kelime karşılıklarını vermiştir. Tek bir farkla ki, *Muhammediyye*'de bu kayıtlar Türkçe iken *Bahru'l-beyân*'da Farsça ve Arapça'dır.²⁴ *Bahru'l-beyân*'da bunlara ek olarak pek çok yerde açıklayıcı notlar da eklemiştir.

Eser içeriği incelendiğinde müellifin *Telhîs*'in farklı nüshalarından²⁵ ve aynı zamanda başta Sadeddîn Teftâzânî'nin (ö. 792/1390) *Telhîs* şerhleri *Mutavvel* ve *Muhtasar* olmak üzere metin etrafında gelişen şerh-hâşiye literatüründen de istifade ettiği görülmektedir. Bu bağlamda hem *Bahru'l-beyân* metninde hem de satır araları ile derkenara iliştirdiği açıklayıcı notlarda Yazıcıoğlu Muhammed Efendi'nin şu kişi ve kitaplara açık atıfları tespit edilmiştir: Sâhibu'l-*Miftâh*

Dâru't-tibâ'âti'l-âmir, 1269/1853), 127-128. *Muhammediyye*'nin kendine has bu özelliklerinin ayrıntılı incelemesi için bkz. Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediye*, 94-114.

²⁰ Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediye*, 840.

²¹ Yazıcıoğlu, *Bahru'l-beyân*, yk. 24b-25b, 50a-b.

²² Yazıcıoğlu, *Bahru'l-beyân*, yk. 40b, 58b-59a.

²³ Yazıcıoğlu, *Bahru'l-beyân*, yk. 24b (8. beyit).

²⁴ Görebildiğimiz kadarıyla ilgili açıklamalardan yalnızca ikisi Türkçedir. Ancak her ikisi de 66b sayfasında yer alan bu kayıtların hattı, farklı bir kaleminden çıktıkları izlenimini vermektedir.

²⁵ yk. 67b'de ilk beyitte nüsha farkını gösteren ve "nüsha" kelimesinin kısaltması olan نـ remzi ile farklı bir nüshaya işaret etmiştir.

diyerek²⁶ veya doğrudan ismini zikrederek Sekkâkî'ye, Sâhibu'l-Keşşâf diyerek Zemahşerî'ye²⁷ (ö. 538/1144), Abdülkâhir Cürcânî'ye²⁸ (ö. 471/1078), Halhâlî'ye²⁹ (ö. 745/1344), Cevherî'nin (ö. 400/1009'dan önce) *Sihâhî*'na,³⁰ Sa'd diyerek Teftâzânî'ye³¹ ve *Mutavvel*'ine,³² Seyyid Şerîf Cürcânî'ye (ö. 816/1413)³³ ve Muhyiddîn ibnü'l-Arabî'nin (ö. 638/1240) *Tenzîlü'l-emplâk* adlı eserine.³⁴

Son olarak eserde dikkat çeken ve müellifin temâyüllerini gösteren bir unsur olarak ara başlıkların kimi zaman baş, kimi zaman son taraflarına eklediği mev'ize ve naat içerikli manzumelere değinmek yerinde olacaktır. Muhammed Efendi daha önce de söylediğimiz gibi kaide misal ve şahitlerinin bir kısmını kelâmî-tasavvufî meseleler etrafında ele alıp şerh yoluna gitmiştir. Ara başlıkların değiştiği kısımlara da manzume parçaları eklemiştir. Bunlarda eserin genel akışının dışına çıkıp konuyu değiştirdiği gibi bu manzumelerin bazısında aruz bahrini de değiştirmiş, okuyucuya –kendi meşrebine uygun şekilde– kimi zaman ilmin önemine, kimi zaman dünyanın faniliğine dair şiirler sunmuştur. Bu şiirleri de beraat-i istihlal sanatı kullanarak ele alacağı başlığın kavramlarıyla örmüştür. Ayrıca tespit edebildiğimiz kadarıyla Muhammed Efendi *Bahru'l-beyân*'a iki de naat dercetmiştir.³⁵

Yazıcıoğlu Muhammed Hakkında Yeni Bilgiler

Bahru'l-beyân'ın son kısmında Yazıcıoğlu Muhammed Efendi'nin ifadeleri kendisi ve dönemi hakkında aydınlatıcı bazı bilgileri barındırmaktadır. *أيها العراف معنى المعرفة* ifadeleriyle okuyucuya seslenerek başladığı, herhangi bir başlık bulunmasa da eserin hâtimesi olarak değerlendirebileceğimiz bu kısımda³⁶ dünya hayatının faniliği ve ahiret hayatına hazırlık için inzıvayı seçtiğini vurgulayan müellif, kendi döneminde ilim ve fazilet ehli olarak geçinen zümreye de sert eleştiriler yöneltmektedir.

26 Yazıcıoğlu, *Bahru'l-beyân*, yk. 34a (6. beyit), 36a (10. beyit).

27 Yazıcıoğlu, *Bahru'l-beyân*, yk. 34b derkenar.

28 Yazıcıoğlu, *Bahru'l-beyân*, yk. 49a (8. beyit).

29 Yazıcıoğlu, *Bahru'l-beyân*, yk. 79a derkenar.

30 Yazıcıoğlu, *Bahru'l-beyân*, yk. 79b derkenar, 88a derkenar.

31 Yazıcıoğlu, *Bahru'l-beyân*, yk. 91b derkenar.

32 Yazıcıoğlu, *Bahru'l-beyân*, yk. 86b derkenar.

33 Yazıcıoğlu, *Bahru'l-beyân*, yk. 91b derkenar.

34 Yazıcıoğlu, *Bahru'l-beyân*, yk. 72b derkenar.

35 Bu naatlerden biri (yk. 24b-25b) aynen Muhammed Efendi'nin *Fusûs* şerhi *Müntehâ*'da da bulunmaktadır. (Yazıcıoğlu Muhammed Efendi, *Müntehâ*, TSMK-III. Ahmed 1616, yk. 89a-b).

36 Yazıcıoğlu, *Bahru'l-beyân*, yk. 91b-94b.

Bu kitabı devletin başında Sultan Mehmed'in (ö. 886/1481) bulunduğu adalet ve fazilet zamanında kaleme aldığını söyler ve birkaç beyitte sultanı medhedip saltanatının devamı için dua eder. Hemen akabindeki birkaç beyitte mürşidi Hacı Bayram-ı Velî'yi "kutbu'l-meşâyih" sıfatıyla niteleyerek himmetinin müridlerinin kalplerine hayat iksiri olduğunu ifade eder. Ardından anne ve babasının gayret ve ihtimamları olmasaydı şeyhine erişmiş olamayacağından dem vurur. Kitabın son sayfalarında verdiği bilgilere göre bu eserini 860 yılının Rebiulevvel ayında, Cuma'ya rastlayan mevlid gününün ikinci vaktinde (20 Şubat 1456) Gelibolu'da tamamlamıştır.

Sonuç

Bahru'l-beyân'ın bulunmasıyla, Yazıcıoğlu Muhammed Efendi'nin kaynaklarda zikredilmeyen bir eseri ve *Telhîsu'l-Miftâh*'ın daha önce bilinmeyen bir nazımının literatüre kazandırılması yanında, eserin son kısmında müellifin kendisi hakkında verdiği malumat da bazı bilgilerin güncellenmesini gerektirmektedir. Öncelikle Osmanlı dönemi kaynaklarında ve onları takiben Âmil Çelebioğlu'nun çalışmasında³⁷ 855 olarak verilen vefat tarihi bu eserin bulunmasıyla birlikte "860/1456'da sağ" olarak güncellenmelidir.³⁸ Bir diğer husus ise Yazıcıoğlu Muhammed Efendi'nin Hacı Bayram-ı Velî ile olan irtibatıdır. Araştırmacılar Hacı Bayram Edirne'ye giderken yahut Ankara'ya dönüşte Yazıcıoğlu Muhammed Efendi'nin kendisine Gelibolu'da intisap ettiğini belirtmektedirler.³⁹ Fakat burada "ما وصلت الشيخ إلا باهتمام الوالدين" (Ana-babamın ihtimamı olmasaydı Şeyh'e varamazdım) mısraıyla ebeveyni sayesinde Hacı Bayram'a ulaştığını belirtmesi dikkat çekicidir. Evliyâ Çelebi'nin aktardığına

³⁷ Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediye*, 44-45.

³⁸ Esasında Muhammed Efendi'ye aidiyeti daha önceden bilinen eserlerinden biri daha 855 yılından sonra telif edilmiştir. *Müntehâ*'nın Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi III. Ahmed Koleksiyonu 1616 numarada bulunan nüshasında diğer nüshalardan farklı olarak müellifin telif kaydı korunmuştur. İlgili kayda göre Muhammed Efendi *Müntehâ*'nın telifini 1 Receb 856'da (18 Temmuz 1452) Gelibolu'da tamamlamıştır. TSMK-III. Ahmed 1616, yk. 91b. Klasik kaynaklardan sadece *Süllemü'l-vusûl* yaygın rivayetten farklı olarak vefat tarihini 859 olarak vermektedir. Bkz. Kâtib Çelebi, *Süllemü'l-vusûl ilâ Tabakâtî'l-fuhûl*, thk. Mahmud Abdülkâdir el-Arnaût (İstanbul: IRCICA, 2010), 3:149. Yapılan son çalışmalarda da vefat tarihinin 855 olarak kabul edildiği görülür: Uğur, *Yazıcıoğlu*, 7; Carlos Grenier, *The Spiritual Vernacular of The Early Ottoman Frontier: The Yazıcıoğlu Family* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2021), 8; Bilal Kara, "Osmanlı Dönemi Popüler Tasavvuf Eserlerinde Vahdet-i Vücûd" (Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2022), 4.

³⁹ Yamak, *Yazıcızâde Kardeşler*, 46-47; Nihat Azamat, "Hacı Bayrâm-ı Velî," *TDVİA*, XIV, 445; Mustafa İsmet Uzun, "Yazıcıoğlu Mehmed Efendi," *TDVİA*, XLIII, 362.

göre Yazıcı Sâlih, Hacı Bayram'ın hulefasından olup Ankara'da asitane kurbünde medfundur.⁴⁰ Bu bilgiye ravisinden dolayı müsamaha ile yaklaşılmalı ki araştırmacılar tarafından itibar görmemiştir. Fakat Muhammed Efendi'nin Hacı Bayram'a olan bağlılığının anne-babasından mevrus olduğu şeklinde anlaşılabilecek kendi beyanları ışığında bu rivayetin ciddiye alınıp üzerine eğililmesi gerektiği açıktır.

Son olarak, bu yazıda bir uygulama örneği gösterilerek yazma eser çalışmalarında çoğu zaman göz ardı edilen yazmanın maddî unsurlarının önemine de dikkat çekilmiştir. Nüshanın bu şekilde kodikolojik açıdan incelenmesi pek çok şüpheli noktayı aydınatabilecek, zaman zaman da eser içeriğine doğrudan etki edecek veriler sağlayabilecektir. Bunun yanında nüshalardaki hatların uzmanca, belki de teknoloji yardımıyla analizi⁴¹ de pek çok belirsizliği giderebilecektir. Örneğin bazı yerlerinin müellif hattı olduğunu,⁴² müellif hattı olmayan kısımlarının da müellif kontrolünde istinsah edildiğini düşündüğümüz⁴³ Nuruosmaniye Kütüphanesi 2595 numarada kayıtlı *Megâribü'z-zamân* nüshası⁴⁴ ile *Müntehâ*'nın müellif hattı olduğunu düşündüğümüz Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu 1751 numaralı nüshanın⁴⁵ ayrıntılı incelemesi bu eseri çalışacaklar için önemli bir noktayı aydınlatmış olacaktır (Görsel 4, 5).

40 Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme*, haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman ve İbrahim Sezgin (İstanbul: YKY, 2001), 5:16; Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme*, 2:228. İki kardeşin Ankara ve Hacı Bayram ile olan bağlarının tartışması için bkz. Carlos Grenier, *The Spiritual Vernacular*, 34-52.

41 Yazma eserlerdeki hattın bilgisayar analizi sonucu müstensihinin tanınması yönünde devam eden çalışmalar umut vaatetmektedir. Bu çalışmalardan önemli birkaçı için bkz. Daniel Fecker ve öte., "Writer Identification for Historical Arabic Documents," *22nd International Conference on Pattern Recognition*, 3050-3055; Abedelkadir Asi ve öte., "On Writer Identification for Arabic Historical Manuscripts," *International Journal on Document Analysis and Recognition (IJDAR)*, no. 20/3 (2017): 173-187; Alaa Abdelhaleem ve öte., "WAHD: A database for writer identification of Arabic historical documents," *1st International Workshop on Arabic Script Analysis and Recognition (ASAR)*, (2017): 64-68; Mohamed Ibn Khedher, Houda Jmila ve Mounim A. El-Yacoubi, "Automatic processing of Historical Arabic Documents: A comprehensive Survey," *Pattern Recognition*, no. 100:107144 (2019): 1-40.

42 Nüshanın başından 9b sayfasının sonuna kadar olan aralık ile 116b sayfasının başından 118b sonuna kadar olan sayfaların Yazıcıoğlu Muhammed Efendi'nin hattı olduğu kanaatindeyim.

43 96b ve 109a sayfalarındaki derkenarların müellif hattı olduğu kanaatindeyim.

44 Bu nüshanın "muhtemelen müellif devrine ait olabileceği"ni Amil Çelebioğlu da vurgulamaktadır. Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediye*, 169.

45 İlgili nüsha baştan ve sondan birkaç yaprak eksiktir. Bâdi Efendi İstanbul'daki bir yangından kurtulan müellif hattı bir *Müntehâ* nüshası zikreder. Verdiği bilgi şayet doğru ise, nüsha hakkında

Yazıcıoğlu Muhammed Efendi'nin bu yazıda tanıtmaya çalıştığımız eseri üzerine başta Arap dili olmak üzere araştırmacıların ilgiyle eğileceğini ve metnin neşriyle beraber müellif hakkında yeni çalışmalar yapılacağını umarız.

Kaynaklar

- Abdelhaleem, Alaa, Ahmed Droby, Abedelkadir Asi, Majeed Kassis, Reem Al Asam ve Jihad El-sanaa. "WAHD: A database for writer identification of Arabic historical documents." *1st International Workshop on Arabic Script Analysis and Recognition (ASAR)* 2017: 64-68.
- Ahmed Bâdî Efendi. *Riyâz-ı Belde-i Edirne-20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si*. Hazırlayanlar Niyazi Adıgüzel ve Raşit Gündoğdu. c. 3. Edirne: Trakya Üniversitesi, 2014.
- Asi, Abedelkadir, Alaa Abdelhaleem, Deniel Fecker, Volker Märgner ve Jihad El-Sana. "On Writer Identification for Arabic Historical Manuscripts." *International Journal on Document Analysis and Recognition (IJДАР)*, no. 20/3 (2017): 173-187.
- Azamat, Nihat. "Hacı Bayrâm-ı Velî." *TDVİA*, c. 14. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996.
- Evliya Çelebi. *Seyâhatnâme*. c. 2. İstanbul: YKY, 1999.
- _____. *Seyâhatnâme*. c. 5. İstanbul: YKY, 2001.
- Fecker, Daniel, Abedelkadir Asi, Volker Märgner, Jihad El-Sana ve Tim Fingscheidt. "Writer Identification for Historical Arabic Documents." *22nd International Conference on Pattern Recognition*: 3050-3055.
- Grenier, Carlos. *The Spiritual Vernacular of The Early Ottoman Frontier: The Yazıcıoğlu Family*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2021.
- el-Habeşi, Abdullah Muhammed. *Câmi' u'ş-şurûh ve'l-havâşî*. c. 2. Cidde: Dâru'l-min-hâc, 2017.
- el-Kazvînî. *et-Telhîs fî Ulûmi'l-belâga*. haz. Abdurrahman el-Berkûkî. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1350/1932.
- Kara, Bilal. "Osmanlı Dönemi Popüler Tasavvuf Eserlerinde Vahdet-i Vücûd." Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi, 2022.
- Kâtib Çelebi. *Süllemü'l-vusûl ilâ Tabakâti'l-fuhûl*. thk. Mahmud Abdülkâdir el-Arnaût. c. 3. İstanbul: IRCICA, 2010.
- Mecdî Mehmed Efendi. *Hadâiku's-şekâik*. İstanbul: Dâru't-tibâ'âtî'l-âmire, 1269[1853].
- Mohamed Ibn Khedher, Houda Jmla ve Mounim A. El-Yacoubi. "Automatic processing of Historical Arabic Documents: A comprehensive Survey." *Pattern Recognition*, no.100:107144 (2019): 1-40.

"etrafında beyaz olan mahalleri yapı fakat hatt-ı ta'likleri olan mahalle âteş sirayet eylememiş" ifadelerindeki "beyaz mahaller" in baş ve sondaki vikaye yapıları olduğu düşünülebilir. Ahmed Bâdî Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne-20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si*, hazırlayanlar Niyazi Adıgüzel ve Raşit Gündoğdu (Edirne: Trakya Üniversitesi, 2014), 3: 2155.

- Piccard, Gerhard. "Die Wasserzeichenforschung als historische Hilfswissenschaft." *Archivalische Zeitschrift*, no. 52 (1956): 111.
- Şeref Hamm. *Şeref Hanım Divânı*. haz. Mehmet Arslan. İstanbul: Kitabevi, 2002.
- Uğur, Abdullah. *Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân and His Envârü'l- 'Âşıkîn: Introduction and Critical Edition*. vol. 1. Cambridge, Mass.: Harvard University, 2019.
- Uzun, Mustafa İsmet. "Yazıcıoğlu Mehmed Efendi." *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. c. 43. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2013.
- Veliyüddin Efendi Kütüphanesi Defteri*. Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi Veliyüddin Efendi 3290.
- Yamak, Mehmet Bilal. *Yazıcızâde Kardeşler Muhammed Efendi-Ahmed-i Bîcân İlmi-Tasavvufî Görüşleri-Eserleri-Osmanlıya Tesirleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2022.
- Yazıcıoğlu Muhammed Efendi. *Bahru'l-beyân*. Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi-Veliyüddin Efendi 2742.
- _____. *Megâribü'z-zamân*. Nuruosmaniye Kütüphanesi 2595.
- _____. *Muhammediyye*. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv ve Neşriyat Müdürlüğü Kitaplığı 431/A.
- _____. *Müntehâ*. Süleymaniye Kütüphanesi-Esad Efendi 1751.
- _____. *Müntehâ*. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi-III. Ahmed 1616.